

Nezávazný vzor

Materiál určený pro osobní potřebu účastníků Celostátní konference pracovníků DMI 2017

Součinnost se zákonnými zástupci žáků při výchově

Zákonní zástupci (dále jen rodiče) jsou ve všestranném růstu a vývoji svých nezletilých dětí vždy a vůči všem činitelům výchovy na prvním místě, protože nesou největší tíhu v podobě zákonné rodičovské odpovědnosti. Jejich práva a povinnosti jsou dána především občanským zákoníkem¹ (z. 89/2012 Sb., oddíl 3 Rodiče a dítě).

Péče o dítě spočívá zejména "v péči o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování ..." (§ 858 OZ).

V jistém slova smyslu je klientem DM právě rodič nezletilého žáka, který spoléhá na profesionalitu pracovníků DM.

Obsah spolupráce s rodiči

Témata, která rodiče nejvíce zajímají v kontaktu s vychovatelem, korespondují s citacemi občanského zákoníku výše. Důležité pro vychovatele je vědět, která z těchto témat považují rodiče za důležitá.

V DMIŠJ Hradec Králové jsme oslovili anketním dotazníkem nejprve rodiče žáků ještě před nástupem jejich dítěte do DM. Jejich očekávání jsme seřadili od prioritního požadavku k nejméně důležitému v pořadí:

1. informovat o důležitých okolnostech pobytu dítěte v DM (o chování a zdraví),
2. dbát o bezpečnost a zdraví dítěte,
3. podílet se na přípravě dítěte na vyučování - ze tří forem podílu byl nejžádanější "vytvořit podmínky pro přípravu (klid, soukromí), protože se umí připravovat samostatně"; výrazně méně hlasů získaly odpovědi: kontrolovat jeho přípravu a sledovat školní výsledky nebo učit dítě učit se,
4. učit dítě dodržovat pravidla a povinnosti v DM a využívat práva,
5. komplexně a aktuálně informovat dítě o okolnostech pobytu a dění v DM,
6. zapojit dítě do výchovného programu DM s cílem ochránit ho před rizikovým jednáním a návykovými látkami.... atd.

Při rozhodování, zda má vychovatel jejich dítě zapojit do zájmové činnosti anebo mu nechat svobodnou volbu se rodiče přiklonili k možnosti svobodné volby, byť hodnocený výrok obsahoval i možnost využití volného času "nicneděláním" a i v tomto případě deklarovali svou "neochvějnou víru" v to, že jejich "dítě ví jak zbytečně nepromarnit čas". A pro úplnost - na posledním místě skončila tematika "dbát na stravovací režim" žáka.

Poučné a také varující poznání z této ankety je, že rodičům ani tak nejde o intervence domova v oblasti systematické výchovy (prevence na 6. místě, nenutit do zájmové činnosti, umí se učit...). To je důležitá informace pro konkrétní jednání vychovatele s rodiči. Z taktického hlediska by toto téma rozhovoru mělo až následovat za těmi, která rodiče zajímají více.

Požadavky rodičů na působení domova v podstatě kopírují požadavky na péči o dítě rodiči, jak je definuje občanský zákoník. To v důsledku znamená, že rodiče mají tendenci - a oprávněně - požadovat od státního školského zařízení jakousi "náhradní péči", kterou oni nemohou zajistit v důsledku dočasného odloučení svého dítěte v době školní výuky. Pokud se však naskytnou rodiče, kteří jsou přesvědčeni, že to domovy dokážou v plném rozsahu, tak to oběma stranám může způsobit problémy. Pak nezbyvá, než s rodiči promluvit o povinnostech a limitech rodinné a institucionální výchovy. K orientaci v této problematice by měla napomoci i tato kapitola.

Stav v současné rodině

Doc. Vacek² charakterizuje současný stav jako liberalizaci rodiny. To znamená, že dochází k rozvolnění mantinelů, v nichž dříve probíhala výchova v rodině. Oslabila se tzv. mezigenerační korekce veřejným

¹ zákon 89/2012 Sb., občanský zákoník, zejména oddíl 3 Rodiče a dítě (§ 855 až 927)

² Vacek, P., Role vychovatele školského ubytovacího zařízení v kontextu proměny českého školství, prezentace studijního textu na vzdělávací akci pro vychovatele, 2011

Nezávazný vzor

Materiál určený pro osobní potřebu účastníků Celostátní konference pracovníků DMI 2017

míněním (anonimizace společnosti), dochází ke ztrátě respektu k autoritám a pravidlům, znejistění v kategoriích dobra a zla atd. Důsledky těchto atributů se promítají mimo jiné i v jisté míře agresivity, ale i nejistoty jak žáků, tak i jejich rodičů.

Chápání funkcí a postojů rodiny současnými rodiči i jejich dětmi je obtížnější i proto, že:

- velké procento dětí žije jen s jedním rodičem, ale nárok na informaci mají oba (k rozhodnutí DM o závažných otázkách však stačí souhlas i jednoho, protože občanský zákoník předpokládá jejich dohodu, např. podpis na přihlášce, jednání ve věci správního řízení apod.),
- roste věk rodičů, kteří upřednostňují před "pořízením si dítěte" profesní kariéru či materiální statky, to má vliv zejména na jejich hodnotový systém předávaný potomkovi i styl výchovy,
- větších změn doznala mužská role v rodině (snahy o rovnoprávnost muže a ženy, nebo otec chybí v rodině v důsledku zaměstnání, rozpadu manželství atd.), mění se i model rodiny ve společnosti,
- upřednostňován je zájem jedince před zájmy celku, ustupuje mezigenerační kontakt (omezení na vztah rodiče - děti, slabší kontakty s prarodiči, širší rodinou),
- při utváření vztahu k rodičovství působí "sociální dědičnost", tj. přenos hodnot ze své rodiny, ty však mnohdy degraduje tlak společnosti na úspěch a finance, což se následně přenáší i na děti těchto rodičů (snaha "být IN"),
- vliv rodiny nahrazují vrstevníci, média a instituce, což mnohým rodičům vyhovuje a od institucí to i vyžadují.

Stav současné rodiny je složitý sociologický problém, a tak zůstaňme jen u těchto charakteristik, které mají vliv na "výstupy" současné rodiny. S těmito výstupy se vychovatelé setkávají v přímém kontaktu s rodiči. V každém případě však musí komunikaci s rodiči zvládnout tak, aby:

- byly ochráněny oprávněné zájmy žáka a nebyla mu způsobena újma nešikovným jednáním vychovatele s rodiči,
- nebyl v důsledku interakce s rodiči narušen partnerský vztah mezi žákem a vychovatelem,
- nedošlo ke ztrátě důvěry rodičů v profesionalitu a kompetentnost vychovatele či jiného pracovníka domova,
- nebylo nevratně poškozeno školské zařízení jako celek.

Pokud jde o **techniky komunikace**, tak platí stejná pravidla jako pro jakoukoliv komunikaci s dospělými lidmi. Kromě výše uvedených zásad bude důležité:

- bránit se manipulaci a nemanipulovat, být pravdivý,
- složitější situace řešit osobně, neosobní kontakt může vést k agresivitě, lhaní,
- znát techniky asertivní komunikace, udržet komunikaci v racionální poloze, potlačit emoce,
- být vybavený argumenty (perfektní znalost vnitřního řádu a dalších předpisů je nezbytná),
- *když na vás bude rodič rvát, tak mu slibte, že zavoláte později, protože máte naléhavý úkol; nezapomeňte to ale splnit až se uklidníte vy a snad i on.*

Práva a povinnosti rodičů

V kontaktu s rodiči je třeba uspokojovat jejich zákonná práva a ve vhodné chvíli i uplatnit požadavek na plnění jejich povinností vůči školskému ubytovacímu zařízení.

Práva a povinnosti rodičů jsou s právy a povinnostmi žáků téměř shodná a školský zákon je stanoví³ takto:

a) práva

- právo na informace o výsledcích vzdělávání žáka (účastník ŠVP je vzděláván),

³ zákon 561/2004 Sb., školský zákon, § 21 a 22

Nezávazný vzor

Materiál určený pro osobní potřebu účastníků Celostátní konference pracovníků DMI 2017

- právo vyjadřovat se ke všem rozhodnutím týkajícím se podstatných záležitostí vzdělávání jejich dítěte, přičemž jejich vyjádřením musí být věnována pozornost,
- právo na informace a poradenskou pomoc školy nebo školského poradenského zařízení v záležitostech týkajících se vzdělávání;

b) povinnosti

- zajistit, aby žák docházel řádně do školy nebo školského zařízení,
- na vyzvání ředitele se osobně zúčastnit projednání závažných otázek týkajících se vzdělávání žáka,
- informovat školu nebo školské zařízení o změně zdravotní způsobilosti, zdravotních obtížích žáka nebo jiných závažných skutečnostech, které by mohly mít vliv na průběh vzdělávání,
- oznamovat údaje podle § 28 odst. 2 a 3 školského zákona (tj. osobní data a další údaje do školní matriky) a další údaje, které jsou podstatné pro průběh vzdělávání nebo bezpečnost žáka, a změny v těchto údajích.

Několik praktických poznámek k vybraným právům a povinnostem rodičů

Nejdůležitějším právem rodičů je **právo na informace o výsledcích vzdělávání** jejich dítěte. Školský zákon hned ve svém prvním paragrafu slučuje pojmy vzdělávání a výchova do jediného - vzdělávání. Proto se i zařízení, ve kterém je běžnější používání pojmu výchova než vzdělávání, týká povinnost informovat rodiče. Obsah těchto informací je zřejmý z podkapitoly Obsah spolupráce s rodiči.

Prvotním požadavkem rodičů je včasná, úplná a objektivní informace (viz výsledky ankety výše). Rodič také očekává, že domov bude tím, kdo bude komunikaci iniciovat. Spoléhat na zájem rodičů není moudré. Rodiče přirozeně věří spíše svému dítěti ("Co na intru?" - "V pohodě..."), než neznámé osobě - byť vychovateli jejich dítěte - nebo neosobní instituci (DM). Proto doporučujeme alespoň jednou za rok a prokazatelnou formou rodiče informovat o průběhu vzdělávání jejich dítěte.

Tato informace by mohla mít například tento obsah:

- míra adaptace žáka na podmínky a pravidla života v DM (chování žáka, přestupkovost, úspěchy),
- přednosti i nedostatky studijního stylu a režimu přípravy na vyučování, hodnocení studijních výsledků v porovnání se schopnostmi žáka, studijní úsilí,
- kvalita sociálních vztahů žáka s vrstevníky, vztah s vychovatelem,
- aktivita v životě DM, zapojení do zájmových činností a dalších aktivit,
- zdraví a zdravý životní styl (včetně informací o zneužívání návykových látek), schopnost relaxovat, stravovací režim apod.,
- pozitivní osobní vlastnosti žáka (prostor pro optimisticky laděný závěr zprávy),
- kontaktní údaje na vychovatele pro případ dotazů a další spolupráce.

Ne všichni vychovatelé umějí tuto zprávu zpracovat tak, aby měla tyto znaky:

- nevylekat rodiče hned při přečtení prvních vět, v úvodu je vhodné uvést, že plníme svoji zákonnou povinnost, že bývá zvykem informovat apod. a začít pozitivní informací,
- celou zprávou by měl prolínat upřímný a vstřícný přístup k žákovi i rodičům, empatie,
- zpráva může obsahovat negativní hodnotící stanoviska, ale ta musí být vyvážena pozitivními vlastnostmi, schopnostmi, výsledky práce nebo postoji dítěte; rodič si z dopisu v žádném případě nesmí odvodit, že dostal zprávu o svém selhání při výchově svého dítěte, vychovatel musí zejména u výchovně problémových žáků nabízet pomocnou ruku, podněcovat rodiče ke společnému řešení, nabízet výchovná řešení,

Nezávazný vzor

Materiál určený pro osobní potřebu účastníků Celostátní konference pracovníků DMI 2017

- pokud jde o formu, tak se vychovatel musí vyhnout především obecným frázím, klišé a především - být srozumitelným, a to zas vyžaduje konkrétnost a věcnost vycházející z důkladného poznání osobnosti žáka,
- vychovatel nesmí "zabít" své hodnocení dítěte špatnou češtinou, hrubkami nebo i formálními chybami ve formátu dopisu (chybějící záhlaví či podpis apod.).

Obdobný charakter a postup by měla mít i ústní nebo telefonická informace.

Rodiče samozřejmě tuto zprávu od vychovatele (ať už ji doručí poštovní doručovatel nebo internet) doma prodiskutují se svým dítětem, dají mu ji přečíst. Bylo by neprofesionální, kdyby se žák určitá hodnotící stanoviska svého vychovatele (zvláště ta negativní) dovídal až takto zprostředkovaně a ne přímo. Proto je nanejvýš žádoucí ještě před odesláním této zprávy vhodnou formou seznámit žáka s hodnocením výše uvedených nebo i dalších oblastí.

K právu vyjadřovat se k podstatným záležitostem týkajících se výchovy dítěte.

Rodič má samozřejmě právo ovlivňovat podmínky, ve kterých jeho dítě žije, učí se apod. Ideální je, když rodič dokáže sladit své požadavky s vnitřním řádem a vzdělávacím programem domova. Samotný školský zákon je ve formulaci práva opatrný - právo vyjadřovat se k podstatným záležitostem, tedy ne ke všem.

Zcela jistě je na místě, aby se rodič mohl vyjádřit ke kázeňskému opatření vůči žákovi, jehož udělení se řídí správním řádem⁴. Zákon připouští možnost nahlížet do dokumentace k "případu", odvolat se proti rozhodnutí ředitele o vyloučení nebo podmíněnému vyloučení žáka apod.

Dost často staví a tlačí žáci i jejich rodiče vychovatele do pozice, kdy by měl přestoupit rozhodnutí ředitele. Máme zde na mysli požadavky žáků a rodičů na udělování výjimek z vnitřního řádu DM jako je prodloužování doby vycházek, návštěvy na pokojích apod. V těchto případech platí jednoduché pravidlo a řešení - vnitřní řád vydal ředitel a jen on může udělovat výjimky. "Dobrá vůle" samotného vychovatele se nevyplácí, protože jednak porušuje pracovní kázeň neplněním příkazů nadřízeného a pak to může mít vážné důsledky pro týmovou spolupráci a nutnost jednotného přístupu k žákům (jeden povolí, druhý ne).

Rozumný vedoucí pracovník těmito situacím předchází. Může k tomu využít např. tyto prostředky:

- anketa - dotazník zasláný rodičům

Při schůzkách domovního parlamentu v DMIŠJ Hradec Králové jsme opakovaně řešili otázky vzájemných návštěv žáků na pokojích a délky vycházek. Poté, co jsme oslovili rodiče dotazníkem, vyhodnotili jejich odpovědi a s výsledky seznámili žáky, diskuze utichla. Vnitřní řád je dnes formulován v souladu s přáním "průměrného" rodiče. Vychovatelé mohou dotazování využít i k argumentaci při jednání s rodiči například v diskuzi o době vycházek, večerky, návštěv na pokojích apod.

- vlastní opatření, která jednak dávají určitou rozhodovací možnost vychovateli a jsou obsažena přímo ve vnitřním řádu (možnost omezit délku vycházek, povolit užívání počítače po večerce ze studijních důvodů apod.),
- vedoucí upřesní pravidla pro mimořádné příležitosti, např. k délce vycházek při školním plesu nad rámec vnitřního řádu.

Téma spolupráce s rodiči je pod drobnohledem **České školní inspekce**. Tu například zajímá:

- zpětná vazba rodičů k ŠVP (srozumitelnost), k výchově v DM obecně,
- vzájemná informovanost a komunikace mezi rodiči a DM např. o vnitřním řádu, pravidlech - vstřícnost a respekt návrhům rodičů,
- součinnost s rodiči při řešení situací rizikového chování (vč. kázeňských opatření)⁵,

⁴ zákon 500/2004 Sb., správní řád

Nezávazný vzor

Materiál určený pro osobní potřebu účastníků Celostátní konference pracovníků DMI 2017

- schopnost vychovatelů a vedení DM vést s rodiči dialog, prosociální chování pedagogů.

Ideální je, když to domov může jednoznačně prokázat. Proto doporučujeme oslovovat rodiče formou anketních dotazníků. Pozitivní hodnocení výslednosti práce rodiči zvedá sebedůvěru všem pracovníkům, ale i vyzbrojuje vychovatele argumenty při jednání s "nepříjemnými" rodiči.

Rodiče a jejich zletilé děti

Dovršením svéprávnosti, tj. 18. roku věku přebírá žák veškerá práva i povinnosti zákonných zástupců. Dokud však vůči němu plní rodiče vyživovací povinnost, tak se od vlivu rodičů úplně neoprostí.

Podle § 21 školského zákona odst. 3 mají právo na informace o průběhu a výsledcích vzdělávání (čti výchovy v DM podle ŠVP) také rodiče, případně osoby, které vůči zletilým žákům plní vyživovací povinnost. Protože rodiče hradí ubytování a stravování v DM, tak je třeba zajistit, aby se k rodičům dostaly důležité informace tohoto druhu.

Pokud se týká informování rodičů zletilých žáků o chování jejich dítěte, tak je třeba se v rámci zařízení dohodnout na principech, hranicích toho, co ještě zůstane mezi domovem a žákem či studentem VOŠ a o čem už by měli vědět rodiče.

Pro představu uvádíme pár podnětů:

- dohodněte se, o kterých výchovných a kázeňských opatřeních, jako výsledku průběhu vzdělávání v DM, budete informovat i rodiče; tím není řečeno, že např. správní řízení o vyloučení bude vedeno s rodiči, ale protože je ohroženo ubytování, potažmo i další studium, tak by mohli (měli) být informováni,
- jsou rodiče, kteří svým zletilým dětem dávají hodně volnosti, jsou ale tací, kteří chtějí mít své dítě pod kontrolou; úkolem vychovatele bude dohodnout s rodiči, ale s vědomím žáka (!), které okolnosti pobytu jejich dítěte jsou pro ně natolik důležité, že budou chtít rovněž informaci - vyhnete se tak stížnostem zaslaným zřizovatelům, ČŠI apod.

Pokud jde o zletilé, tak některé domovy přemýšlejí, jaké úlevy a rozdíly oproti nezletilým by měli tito žáci a studenti mít. Těch možností ale není tolik, pokud nechcete připustit, aby se nezletilí dobře nevyspali v důsledku prodloužených vycházek výrazně přes večerku, sledování televize apod., aby ti mladší poukazovali na nerovný přístup při uplatňování různého metru při řešení přestupku popíjení alkoholu nebo kouření v DM (nezletilí nemají zákonem zakázáno kouřit, pouze jim nesmí být tabákové výrobky prodány). V důsledku těchto situací se pak množí stížnosti rodičů nezletilých žáků. Jistě jsou i případy výjimek, které mají logiku, např. zletilý má tolik odpovědnosti, že může odjet z DM v týdnu i bez souhlasu rodičů. Malý exkurz po webových stránkách ukázal, že domovy mládeže jsou si vědomy nebezpečí rozdílného přístupu k nezletilým a zletilým žákům, a tak jsou výjimky pro zletilé spíše výjimečné.

⁵ postupovat podle Metodického doporučení MŠMT pro práci s Individuálním výchovným programem v rámci řešení rizikového chování žáků